

УДК 72.01

ВЕРЕС М. К.

Київський національний університет будівництва і архітектури

DOI:10.30857/2617-0272.2022.1.4.

ПОРІВНЯННЯ ДЕКОРУ БУДІВЕЛЬ ШКІЛ О. СЛАСТЬОНА З НАЦІОНАЛЬНО-СТИЛЬОВИМИ ПОШУКАМИ В ШКІЛЬНІЙ АРХІТЕКТУРІ ІНШИХ КРАЇН НА МЕЖІ ХХ СТ.

Мета – виявити та порівняти елементи декоративного оздоблення шкільних будівель України за проектами О. Сластьона з національно-стильовими пошуками в шкільній архітектурі інших країн побудованих на межі ХХ століття.

Методологія. Дослідження базується на основі літературно-аналітичного огляду наукових робіт стосовно досліджуваних об'єктів шкільних будівель за проектами арх. О. Сластьона які збереглися на території України. В роботі виконано порівняльний аналіз декоративного оздоблення фасадів з національно-стильовими пошуками в шкільній архітектурі інших країн на прикладі шкіл США та Канади побудованих на межі ХХ століття.

Результати. На початку ХХ ст. було прийнято закон щодо впровадження обов'язкової початкової освіти на території України, частина якої територіально, на той час, входила до складу Російської імперії. Для забезпечення населення навчальними закладами Міністерством народної освіти були виділені кошти на будівництво шкіл за яке відповідали земства. В той же час в інших країнах світу також відбувається розвиток шкільної освіти та споруджуються численні шкільні будівлі у сільській місцевості більш віддалених країн США та Канади. З'ясовано що починаючи з 1909 року, спочатку на території Полтавського земства, а пізніше і в інших областях, за проектами архітектора О. Сластьона постали численні шкільні споруди, які найчастіше за місткістю поділялися на одно та дво класні. В проектах цих шкіл були впроваджені теоретичні положення розроблені на початку століття щодо декоративно-художнього оздоблення народних шкіл в стилі Українського архітектурного модерну (УАМ). В проектах народних провінційних шкіл США та Канади найпоширенішим типом були однокласні школи, що в більшості випадків споруджувалися з дерева. В ході дослідження було встановлено розміщення та спосіб декоративних елементів на фасадах в порівнянні з національно-стильовими пошуками в шкільній архітектурі інших країн на прикладі провінційних шкіл США та Канади, що включали такі частини покриття площини стін як: вхідна група, оздоблення веж та дзвіниць, декорування віконних прорізів, оздоблення дверей та карнизів.

Наукова новизна. У статті виявлено та проаналізовано елементи декоративного оздоблення фасадів народних сільських шкіл України споруджених на межі ХХ століття в порівнянні з національно-стильовими пошуками в шкільній архітектурі на прикладі провінційних шкіл країн США та Канади. Вперше розглянуто розташування елементів декору та сформовано типологію орнаментів що були використані арх. О. Сластьоном на фасадах народних сільських шкіл України.

Практична значущість. Одержані результати дослідження можуть бути використані в якості історичних теоретичних матеріалів дизайну шкільних будівель у національному стилі, а також як фактографічна база, що є продовженням тем стосовно дослідження вітчизняних зразків історичного декору шкільних споруд.

Ключові слова: народні школи; декоративне оздоблення; цегляний декор; національні традиції; український архітектурний модерн; фасади.

Вступ. В сільській місцевості школа першу чергу освітня реформа яка була відіграє роль культурного осередку та в спрямована в бік ліквідації неграмотності даний час є частиною будь-якого міста чи населення у найбільш віддалених куточках села. Наприкінці ХІХ ст. розвитку країни. В наш час особливий інтерес будівництва шкільних споруд посприяла в викликають народні сільські школи, які були

споруджені на межі ХХ ст., оскільки вони відігравали роль архітектурної домінанти та зазвичай споруджувалися на видних відкритих місцях: на розв'язках доріг чи в центрі села. Вони стали важливими містобудівними акцентами, привертаючи увагу та домінуючи в навколишньому середовищі. В спорудах цих шкіл було продумано абсолютно все: планувальні рішення, функціональна організація та декорування фасадів. Будівлі народних сільських шкіл залишаються визначними спорудами, незважаючи на тривалий період експлуатації та відіграють важливу культурну та освітню роль у структурі села.

На початку ХХ століття на території України відбулася реформа шкільної освіти. Відповідно до нових вимог тогочасним урядом було розроблено освітні плани та виділені кошти на будівництво шкільних споруд. В 1909 році архітектору, знавцю українського національного стилю О. Сластьону було замовлено розроблення восьми проектів шкіл для Лохвицького повіту. В проектах цих шкіл архітектор мудро поєднав мотиви Полтавського народного орнаменту та цегляного стилю УАМ. Ці проекти стали унікальними зразками народного шкільного будівництва і наступні пів століття слугували прикладом сільських шкіл в різних регіонах України. Елементи декоративного оздоблення фасадів народних земських шкіл використані Сластьоном являються цінними зразками народного стилю, що були втілені в оформленні громадських навчальних закладів нашої країни на межі ХХ століття.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідження народних шкіл Полтавського земства в Україні розпочалися у 70-х 80-х рр. минулого століття: В. Чепелик [10]; В. Ханко [9]; В. Ясієвич [11]. Але одними з перших дослідників в даному напрямку був власне сам автор проектів цих шкіл О. Сластьон [8]. Ще на початку ХХ ст. художник та знавець національної історії архітектури провів масштабне дослідження

стосовно народного стилю та декоративного оздоблення народних шкіл, автор надихався альбомами українського орнаменту що були зібрані на Полтавщині та у своїх проектах творчо переосмислював народні архітектурні форми [3].

В останнє десятиліття стосовно архітектури шкіл Полтавщини побудованими за проектами О. Сластьона з'явилася значна кількість публікацій, загалом в мережі інтернет, на краєзнавчих форумах та в газетах.

О. Перець в статті «Процеси творення українського стилю в мистецтві та архітектурі Полтавщини ХІХ – початку ХХ ст. як основа новітнього національного середовищного мислення» аналізує процеси архітектурно-мистецького стилетворення, який проходив на теренах Полтавщини у ХІХ – початку ХХ ст., із позицій сучасного середовищного мислення для розуміння актуальних проблем національного середовищного дизайну [7].

В низці останніх досліджень присвячених архітектурі земських шкіл Полтавщини автор О. Макуха досліджує передумови створення, розглядає основні функціональні зони шкільних будівель, та зокрема в роботі «Засоби архітектурно-художньої виразності земських шкіл Полтавщини» дослідниця розглядає проблеми вирішення архітектурно-художньої виразності будівель земських шкіл Полтавщини створених за проектами О. Сластіона [4].

Журналіст А. Власенко в альбомі «Земські школи Опанаса Сластьона» з 2008 року зібрав найповнішу на даний час фото-колекцію земських шкіл в стилі українського модерну, споруджених за проектами Опанаса Сластьона та земських техніків протягом 1910–1916 років у Лохвицькому повіті Полтавської губернії. А також школи в стилі українського модерну, споруджені в різних регіонах України протягом 1910–1930-х рр., як наслідування

земських шкіл Лохвицького повіту, що є особливо цінним, оскільки частина зібраних автором зразків зруйнована на даний час [1].

За останні роки спостерігається підвищення зацікавленості вітчизняних вчених та краєзнавців до історичної архітектури в народному стилі, з'явилася значна кількість публікацій в інтернет-газетах та на форумах стосовно архітектури шкіл на Полтавщині. Переважна більшість цих публікацій написана архітекторами, журналістами та волонтерами стосовно збереження архітектури цих споруд.

Закордоном існує численна кількість досліджень стосовно історії, архітектури та дизайну народних сільських шкіл які були створені на початку ХХ ст. Автор L. Mydland в дослідженні «The legacy of one-room schoolhouses: A comparative study of the American Midwest and Norway» досліджує роль однокімнатних шкіл у сільській місцевості Середнього Заходу США та Норвегії у другій половині ХІХ ст. та перших десятиліттях ХХ ст. задля виявлення національної ідентичності та подальшого збереження культурної спадщини [18].

A. Beisaw, J. Baxter «America's one-room schools: sites of regional authority and symbols of local autonomy, after 1850» досліджують історію американських однокласних шкіл в сільській місцевості та підіймають питання щодо створення освітніх музеїв для подальшої експлуатації історичних шкільних будівель які збереглися [12].

Wayne E. Fuller в дослідженні «One-Room Schools of the Middle West: An Illustrated History Hardcover» досліджує історію однокласних шкіл Середнього Заходу США які були розташовані в невеликих незалежних шкільних округах, ці школи фактично знищили неписьменність [20].

Fletcher B. Dresslar був спеціалістом зі шкільної санітарії на початку ХХ ст., в дослідженні «Rural Schoolhouses, School

Grounds, and Their Equipment» описує удосконалення, які були зроблені в сільських шках щодо кращого розташування вікон, забезпечення штучного освітлення, покращення опалення та вентиляції, сантехніки та вибору кращих місць для розташування шкільних споруд [15].

Переважна більшість досліджень стосується історичного шляху, просторового планування, конструктивних елементів цих шкіл. У той же час питання щодо декоративного оздоблення фасадів народних шкіл у вітчизняній науці є недостатньо дослідженим.

Постановка завдання. Будівлі народних сільських шкіл України є носіями національної культурної спадщини, тому вивчення декоративних елементів в народному стилі, які були використані в оздобленні фасадів цих шкіл, набуває особливого значення для сучасного дизайну подібних типів громадських споруд. Проаналізовані джерела свідчать про те, що питання елементів декоративного оздоблення народних сільських шкіл України є недостатньо вивченими у вітчизняній науці.

Результати досліджень. Територіальні межі дослідження – Україна (Полтавська обл., Чернігівська обл.), Західна Америка (Середній Захід США штат Міннесота та західний штат США Колорадо) та Канади (штат Манітоба).

В другій половині ХІХ ст. із запровадженням земської реформи постали нові типи народних шкіл, ці школи називалися «земськими» оскільки засновувалися земствами, це були загальноосвітні навчальні заклади в Російській імперії, до якої територіально в той час входила Україна, ці школи були покликані надавати початкову освіту дітям в сільській місцевості.

На межі ХХ ст. в Україні на території Лохвицького повіту, що на Полтавщині було споруджено серію шкіл, які склалися з восьми типів за проектами видатного

архітектора О. Сластьона в 1909–1916 рр. [4]. В цей же час активного розвитку набуває стиль Український архітектурний модерн (УАМ), що виник в 1903 р. та розвивався протягом наступних сорока років. Створюючи художній образ шкіл для Лохвицького земства архітектор звертався в першу чергу до традицій національного будівництва та декоративних мотивів народного мистецтва які гармонійно втілює у проектах народних шкіл. Архітектором були розроблені проекти одно-, дво-, три- та чотирикласних шкіл, в плані однокласні школи найчастіше були прямокутними, двокласні мали Т та Г подібну форму, трикласні були П-подібними. Однокласні та двокласні школи мали одну вежу, яка розташовувалася в центральній частині фасаду, трикласні мали дві вежі, що в свою чергу було характерною особливістю оздоблення цих шкіл.

Розглянемо приклади декоративного оздоблення однокласних шкіл що збереглися в Чернігівській та Полтавській областях та в даний час являються пам'ятками архітектури місцевого значення (рис. 1, рис. 2). Ці одноповерхові школи виконані з дерева та облицьовані цеглою на фасадах мають геометричний орнамент виконаний з використанням цегляного декору. Цегляний стиль прийшов в нашу архітектуру на зламі XIX–XX століття, та вирізнявся відмовою від оштукатурювання фасадів будівель та використання декору з не потинькованої цегли.

Однокласна школа в с. Макушиха Чернігівської області в центрі фасаду розташована вежа, що слугує композиційною доміантою в даному прикладі (рис. 1). Фасадні стіни облицьовані цеглою, оздоблені геометричним орнаментом в народному стилі який виконаний із цегляної кладки. Фасади у рівномірному ритмі членувалися шестикутними трапецієвидними вікнами, елементи декору в даному прикладі розміщені довкола віконних прорізів. В центральній частині фасаду розташована двоярусна вежа, яка

виступає вперед, перший ярус якої слугує тамбуром та вхідною групою, з обох боків має по два віконних прорізи що оздоблені геометричним орнаментом довкола. Двері дерев'яні, фарбовані в темно коричневий колір, розташовані в центрі фасаду та мають трапецієвидну форму. Трапецієподібну форму дверних та віконних отворів автор запозичив із традицій українського дерев'яного зодчества. Другий ярус вежі має по два невеликих за розмірами вікна з центральної та правої сторони, які також оздоблені декоративною цегляною кладкою довкола віконних прорізів. Більш розгалужений декор розташований на карнизах, які в свою чергу завершуються дерев'яним піддашком що оздоблений різьбленим геометричним декором. Фасадна стіна праворуч від порталу оздоблена пілястрами, які також виконані із цегли. Стіни фасаду побілені а декоративна кладка підфарбована в світло синій колір [5].

Однокомплектна школа в с. Піски-Удайські, Чорнухинського р-н. Полтавської обл. побудована 1914 року, так само як і в попередньому прикладі ця школа виконана з дерева та облицьована цеглою, в центрі фасаду розташована вежа (рис. 2). Має подібне декоративне оздоблення та місце його розташування з відмінністю матеріалу в оздобленні вежі. В цьому прикладі другий поверх вежі виконаний з дерева, має по два вікна трапецієвидної форми з центральної та правої сторони, зліва розташована годівниця для птахів. Школа має вальмовий дах над навчальними приміщеннями, покрівля, на даний момент виконана з металевих листів, дах вежі в цьому прикладі виконаний із листів шиферу. Стіни фасаду не білені та зберігають фактуру цегли, віконниці пофарбовані в світло синій колір. Двері не фарбовані та виконані із світлого дерева, також трапецієвидної форми в стилі УАМ, як і в попередньому прикладі [6].

Далі розглянемо приклад двокласної школи в с. Піски, Лохвицького р-ну., Полтавської області (рис. 3). Ця двокласна

школа більша за розмірами Т-подібна в плані, та на відміну від попередніх зразків, в цьому прикладі ми прослідковуємо розташування геометричного, цегляного декору між віконними прорізами. Вікна шестикутної форми різних розмірів (є більші та менші за розмірами порівняно зі зразками однокласних шкіл, в яких всі вікна однакових розмірів). Дах напіввальмовий, має шиферне покриття та слухове вікно. Цегляний карниз формує геометричний орнамент який завершується різьбленим дерев'яним піддашком. Також ромбовидний декор розташований між вікнами, та займає більшу площу покриття стіни, порівняно з прикладами однокласних шкіл. Вхідна група одноповерхова, декорована має два вікна з двох сторін, та дерев'яні двері, обрамлення яких шестикутне але в цьому приладі в даний час замуроване а самі двері прямокутні. Стіни фасаду білені а цоколь

підведений темнішим кольором, над цоколем розміщений стрічковий геометричний декор [2].

Сформовано типологію орнаментів використаних в оздобленні фасадів народних шкіл за проектами арх. О. Сластьона (рис. 5):

- 1 – геометричний орнамент на основі ромба;
- 2 – геометричний на основі квадрата;
- 3 – геометричний на основі прямокутника;
- 4 – геометричний ритмічний орнамент;
- 5 – геометричний на основі трикутника (різьблення на піддашках);
- 6, 7 – символ «дерево життя»;
- 8, 9, 10 – геометризована стилізована вишивка.

Рис. 1. Однокласна школа в с. Макушиха, Варвинський р-н. Чернігівська обл. [5]

Рис. 2. Однокласна школа в с. Піски-Удайські, Чорнухинський р-н. Полтавська обл. 1914 р. [6]

Рис. 3. Двокласна школа в с. Піски, Лохвицький р-н. Полтавська обл. 1912 р. [2]

Розташування декору на фасаді (на прикладі школи за проектом арх. О. Сластіона)

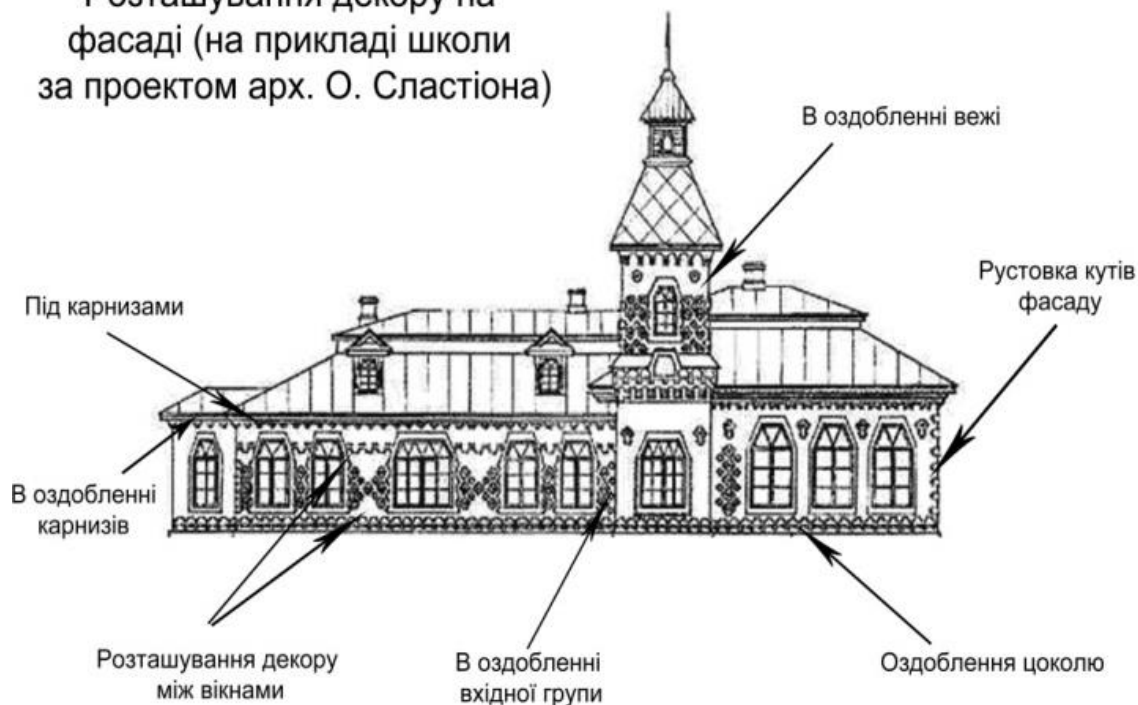

Рис. 4. Схема розташування декору на фасаді школи за проектом арх. О. Сластіона (розроблено автором)

Типологія орнаментів народних шкіл України першої пол. XX ст. за проектами арх. О. Сластіона						
назва	елемент	орнамент	елемент	орнамент	геометричний стилізований	
1 геометричний на основі ромба					6 символ «дерево життя»	
2 геометричний на основі квадрата					7 символ «дерево життя»	
3 геометричний на основі прямокутника					8 стилізована геометризowana вишивка	
4 геометричний ритмічний					9 стилізована геометризowana вишивка	
5 геометричний на основі трикутника					10 стилізована геометризowana вишивка	

Рис. 5. Типологія орнаментів використаних в оздобленні фасадів народних шкіл за проектами арх. О. Сластіона (розроблено автором)

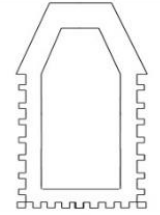

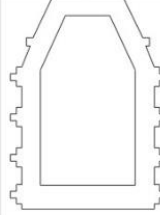
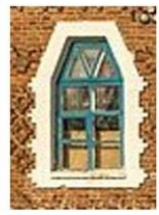
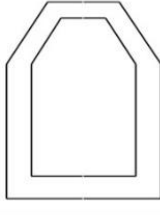

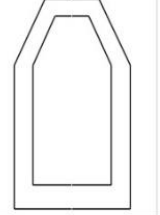

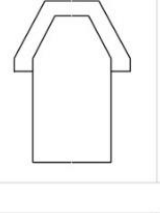

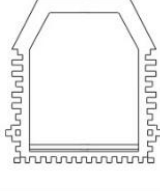

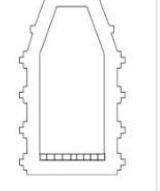

Різновиди оформлення вікон шкіл України першої пол XX ст. за проектами арх. О. Сластіона				
назва	схема	фото	схема	фото
<p>1</p> <p>карниз довкола вікна з оздобленням та виступаючими деталями</p>				
<p>2</p> <p>вікно з суцільним оформленням</p>				
<p>3</p> <p>з виступаючим оформленням тільки над вікном</p>				
<p>4</p> <p>з виділеним підвіконням</p>				

Рис. 6. Різновиди декоративного оформлення вікон шкіл за проектами арх. О. Сластіона (розроблено автором)

Доцільно розглянути досвід більш віддалених країн та порівняти способи декоративного оздоблення фасадів шкільної архітектури інших, більш віддалених країн побудованих на межі XX століття. На території США та Канади, як і в більшості країн світу, на межі XX ст. розпочинається розвиток будівництва народних шкільних споруд які зазвичай зводилися в сільській місцевості.

Приклад однокласної школи в Коркорані фермерському містечку в окрузі Хеннепін, штат Міннесота, США. Burschville School, також відома як школа № 107 округу, це однокімнатна школа була побудована у 1894 р. (рис. 7). Це

одноповерхова, прямокутна в плані будівля з двосхилим дахом та дерев'яним каркасом, облицьована дерев'яним сайдингом пофарбованим в білий колір. Кутові дошки пофарбовані в темно-зелений колір. Школа стоїть на кам'яному фундаменті, дах покритий дерев'яною черепицею. Передній фасад рівномірно поділений на три частини, з вхідною групою що розташована в центрі та вікнами з обох боків. В школі збережені оригінальні дерев'яні двері з панелями, в оздобленні всіх вікон використані прості дерев'яні рами без декору. Вхідну групу складає одноповерховий зовнішній тамбур обшитий дерев'яним каркасом з односхилим дахом. У тамбурі на північній

стороні є невелике вікно, а на східному – дверний проріз. Тамбур стоїть на бетонній плиті, яка простягається на всю ширину переднього фасаду. На вершині даху над переднім фасадом розташована дерев'яна башточка що покрита вальмовим дахом, покрівля башти покрита дерев'яною черепицею, так само як і на головному даху. Західний та східний фасади мають по три рівномірно розташованих вікна. На південному фасаді немає вікон, але до цього фасаду прибудований невеликий прямокутний сарай з двосхилим дахом, обрамлений дерев'яним каркасом [14].

Будівля школи Маунт Плезант, побудована в 1911 році, розташована в околицях Аламоси, штат Колорадо, США. Вікна та чотирискатний дах відображають інновації в дизайні сільських шкіл початку ХХ століття, декоративною особливістю цієї будівлі є її кутова дзвіниця що виконувала роль вхідної групи з незвичайним увігнутим схилом даху (рис. 8). Це однокласна сільська школа, прямокутна в плані, має відкриту дзвіницю на вершині увігнутого похилого даху. Кам'яний цоколь будівлі служить декоративним елементом, який проходить вздовж всіх фасадних стін, над вікнами розміщений декор з облицювального каменю. Помірно-схилий вальмовий дах

покритий металом, пофарбованим в коричневий колір та завершується нависаючим карнизом з відкритими кроквами. Західний схил вальмового даху перекидає тамбурний виступ. Невеликий двосхилий дах з'єднує дах дзвіниці з основним дахом. Увігнуті схили даху вежі облицьовані квадратною черепицею. Відкрита дзвіниця має чотири квадратні стовпи з декоративними кронштейнами, які підтримують низькоскатний шатровий дах, на дзвіниці на початку ХХ ст. розташовувався дзвін. Дзвіниця виконує роль вхідної групи що має кілька закруглених бетонних сходинок, над вхідними дверима розташована гладка кам'яна брила з назвою школи. З південної сторони розташовано групу з чотирьох вікон, з західної сторони стіна має три вікна з додатковим вікном, яке розміщено на стіні дзвіниці. На східній стороні будівлі розташовано чотири вікна з дерев'яними рамами [19].

Перші типові проекти шкіл для Канадської провінції Манітоба були замовлені Департаментом освіти в 1903 році під назвою «Плани та специфікації для сільських шкіл» [13]. Архітектором Семюелем Хупером були розроблені три типи проектів народних сільських шкіл [21].

Рис. 7. Однокласна школа «District No. 107 School» 1894 р. (Burschville School), США [14]

Рис. 8. Однокласна школа «Mt. Pleasant School» 1911 р., Округ Аламоса, Колорадо, США [19]

Рис. 9. Однокласна школа «Huns Valley School» 1911 р., Манітоба, Канада [16]

Рис. 10. Однокласна школа «Phoenix School» 1910 р., Манітоба, Канада [17]

Однокласна школа Huns Valley School 1911 р., в штаті Манітоба, Канада, будівля виконана з дерева та належала до другого типу шкіл створених за проектом арх. С. Хупером (рис. 9). Фасад школи має виступаючу вхідну групу з арковими дверима, двома вікнами прямокутної форми та відкритою дзвіницею. Головним декоративним елементом цієї школи є оздоблення дзвіниці яка розташована в центрі фасаду. Над дверима розташована дошка з назвою школи, перед вхідною групою вибудований ганок з кількома сходинками. На боковому фасаді має п'ять прямокутних віконних прорізів, згідно гігієнічних рішень того часу вікна розташовувалися лише з одного боку. Однією з деталей, які відрізняли цю школу, був індивідуальний дизайн вікон з фрамугами. Школа має двосхилий дах над навчальними приміщеннями із злегка розширеним карнизом, вежа – вальмовий. Стіни облицьовані дерев'яним сайдингом та пофарбовані в білий колір, кутові дошки пофарбовані в темний колір [16].

Далі розглянемо приклад однокласної школи Phoenix School в штаті Манітоба, Канада, також побудованої за проектом арх. Хупера в 1910 р. (рис. 10). Як і в попередньому прикладі ця школа прямокутна в плані, виконана з дерева та облицьована дерев'яним сайдингом пофарбованим в білий колір, кутові дошки пофарбовані в темний колір. В центрі фасаду над вхідною

групою розташована дворівнева дзвіниця, перший рівень якої облицьований цеглою та має невелике прямокутне вікно з фрамугою. Другий рівень відкритого типу виконаний з дерева, пофарбований в білий колір та покритий вальмовим дахом із вінчаючим шпилем. Школа має вальмовий дах над навчальними приміщеннями, покрівля виконана з дерев'яної черепиці, дах дзвіниці в цьому прикладі також виконаний із дерев'яної черепиці. На фасадній стіні з кожного боку від вхідної групи має по три прямокутні вікна з фрамугами, віконні прорізи оздоблені мінімалістичним декором який пофарбований в темний колір. Вхідна група дещо розширена має двері пофарбовані в темний колір та виконані з дерева, також прямокутної форми, та два прямокутні вікна [17].

Висновки. В ході дослідження було встановлено спосіб декорування фасадів та розміщення декоративних елементів в порівнянні з національно-стильовими пошуками в шкільній архітектурі інших країн на прикладі провінційних шкіл США та Канади, що включали такі частини покриття площини стін як: вхідна група, наявність на шкільних фасадах веж та дзвіниць і спосіб їх оздоблення, декорування віконних прорізів, оздоблення дверей та карнизів. В порівнянні вітчизняних зразків з прикладами зарубіжних шкіл ми прослідковуємо певну подібність

розташування елементів декоративного оздоблення шкільних фасадів порівняно з українськими зразками, а зокрема:

- використання декоративних елементів в оздобленні вхідної групи;
- декор використаний в оздобленні довкола віконних прорізів;
- декоровані карнизи та дерев'яні піддашки;
- розміщення декоративних елементів на фасадних стінах.

Вперше автором сформовано типологію орнаментів що були використані арх. О. Сластьоном в архітектурі народних сільських шкіл України. Сформовано схему різновидів декоративного обрамлення вікон шкіл за проектами арх. О. Сластьона та

розглянуто розташування елементів декору на фасадах.

Елементи декоративного оздоблення сільських шкіл на межі ХХ ст. в контексті порівняльного аналізу із зразками інших країн можна систематизувати за:

- способом оздоблення;
- матеріалами;
- національно-стильовими пошуками в декоруванні фасадів шкільних споруд.

Перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямку можуть бути спрямовані на вивчення елементів та способів декоративного оздоблення фасадів сільських шкіл в інших стилях, що переважали в архітектурі України на межі ХХ ст.

Література

1. Власенко А. Земські школи Опанаса Сластьона. Київ. 2016. 152 с., 351 іл.

2. Двокласна школа в с. Піски, Лохвицький р-н. Полтавська обл. 1912 р. URL: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=82120712> (дата звернення: 20.11.2021).

3. Ковпаненко Н. Г., Ханко В. М. Сластіон Опанас Георгійович. Енциклопедія історії України: у 10 т. редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ. Наукова думка, 2012. Т. 9 С. 626. 944 с.: іл.

4. Макуха О. В. Засоби архітектурно-художньої виразності земських шкіл Полтавщини. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Вип. 40. 2015. С. 64–68.

5. Однокласна школа в с. Макушиха. URL: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=55014101> (дата звернення: 20.11.2021).

6. Однокласна школа в с. Піски Удайські. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=2407974> (дата звернення: 20.11.2021).

7. Перець О. О. Процеси творення українського стилю в мистецтві та архітектурі Полтавщини ХІХ – початку ХХ ст. як основа новітнього національного середовищного мислення. Вісник ХДАДМ. 2015. № 5. С. 77-83.

8. Сластіон Опанас Георгійович // Шевченківська енциклопедія: Т. 5: Пе-С: у 6 т. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2015. С. 809–811.

9. Ханко В. М. Полтавщина: плин мистецтва, діячі : мистецтвознавчі праці. Київ: Видавець Остап Ханко, 2007. 512 с. (Мініакадемії освіти Опанаса Сластьона С. 200–214).

10. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн. Упорядник З. В. Мойсеєнко-Чепелик. К.: КНУБА, 2000. 378 с.

11. Ясієвич В. Є. Київський зодчий П. Ф. Альошин. К.: Будівельник, 1966. 66 с.

12. Beisaw April M. and Baxter Jane Eva. America's one-room schools : sites of regional authority and symbols of local autonomy, after 1850. Faculty Research and Reports. 2017. P. 119. URL: https://digitalwindow.vassar.edu/faculty_research_reports/119.

13. Butterfield D. A Study of Public School Buildings in Manitoba. Historic Resources Branch, Manitoba Department of Culture, Heritage and Tourism, 1994, 230 p.

14. District No. 107 School (Burschville School). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Burschville_School.

15. Fletcher B. Dresslar. Rural Schoolhouses, School Grounds, and Their Equipment. United States Government printing office. Washington, 1930. 74 p.

16. Historic Sites of Manitoba: Huns Valley School / Polonia School No. 732 (Highway 5, Neepawa). URL: <http://www.mhs.mb.ca/docs/sites/hunsvalleyschool.shtml> (дата звернення: 7.12.2021).

17. Historic Sites of Manitoba: Phoenix School No. 1528 (111 Alboro Street, Headingley). URL: <http://www.mhs.mb.ca/docs/sites/phoenixschool.shtml> (дата звернення: 7.12.2021).
18. Mydland L. The legacy of one-room schoolhouses: A comparative study of the American Midwest and Norway. *European journal of American studies* [Online]. 2011. 6-1. URL: <http://journals.openedition.org/ejas/9205>; DOI: <https://doi.org/10.4000/ejas.9205>.
19. United States Department of the Interior. National Park Service. National Register of Historic Places. URL: <https://www.nps.gov/subjects/nationalregister/index.htm> (дата звернення: 7.12.2021)
20. Wayne E. Fuller One-Room Schools of the Middle West: An Illustrated History Hardcover. Univ Pr of Kansas, 1994. 156 p.
21. Young K. A. Hooper, Samuel. *Dictionary of Canadian Biography*. 1998. Vol. 14. URL: http://www.biographi.ca/en/bio/hooper_samuel_14E.html (дата звернення: 7.12.2021).
- References**
1. Vlasenko, A. (2016). *Zemski shkoly Opanasa Slastiona* [Opanas Slastion's Zemsky Schools]. Kyiv. 152 p. [in Ukrainian].
2. Dvoklasna shkola v s. Pisky, Lohvytskyi r-n. *Poltavska obl. 1912r.* [Two-room school in the village Piski, Lohvitsky district. Poltavaska region 1912]. URL: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=82120712> [in Ukrainian].
3. Kovpanenko, N. H., Khanko, V. M. (2012). *Slastion Opanas Heorhiiovych. Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of Ukrainian History]: u 10 t. redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in.; Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka. Vol. 9: Pryl S. S. 626. 944 p. [in Ukrainian].
4. Makukha, O. V. (2015). *Zasoby arkhitekturno-khudozhnoi vyraznosti zemskykh shkil Poltavshchyny* [Means of architectural and artistic expression of Zemstvo schools of Poltava region]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia = Modern problems of architecture and urban planning*, Vol. 40, P. 64–68 [in Ukrainian].
5. Odnoklasna shkola v s. Makushykha [One-room school in the village Makushikha]. URL: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=55014101> [in Ukrainian].
6. Odnoklasna shkola v s. Pisky-Udaiski [One-room school in the village Pisky-Udaiski]. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=2407974> [in Ukrainian].
7. Perets, O. O. (2015). *Protsesy tvorennia ukrainskoho stylu v mystetstvi ta arkhitekturi Poltavshchyny XIX – pochatku XX st. yak osnova novitnoho natsionalnoho seredovyschnoho myslennia* [The processes of creating the Ukrainian style in the art and architecture of Poltava region of the XIX – early XX centuries. as the basis of the latest national environmental thinking]. *Visnyk KhDADM*, Vol. 5, P. 77–83 [in Ukrainian].
8. Slastion Opanas Heorhiiovych. (2015). *Shevchenkivska entsyklopediia* [Slastion Opanas Georgievich. Shevchenko's encyclopedia]. Kyiv: In-t literatury im. T. H. Shevchenka. P. 809–811 [in Ukrainian].
9. Khanko, V. M. (2007). *Poltavshchyna: plyn mystetstva, diachi: mystetstvoznavchi pratsi* [Poltava region: the flow of art, figures] art studies. Kyiv: Publisher Ostap Hanko. 512 p. (Mini-Academy of Education of Opanas Slastyon. P. 200–214) [in Ukrainian].
10. Chepelyk, V. V. (2000). *Ukrainskyi arkhitekturnyi modern* [Ukrainian architectural modernism]. Compiler Z. V. Moiseenko-Chepelik. Kyiv: KNUBA. 378 p. [in Ukrainian].
11. Yasiievych, V. Ye. (1966). *Kyivskyi zodchyi P. F. Alosyn. K.: Budivelnik*. 66 p. [in Ukrainian].
12. Beisaw, A. M. and Baxter, J. E. (2017). *America's one-room schools : sites of regional authority and symbols of local autonomy, after 1850. Faculty Research and Reports*. P. 119. URL: https://digitalwindow.vassar.edu/faculty_research_reports/119.
13. Butterfield, D. (1994). *A Study of Public School Buildings in Manitoba*. Historic Resources Branch, Manitoba Department of Culture, Heritage and Tourism. 230 p.
14. District No. 107 School (Burschville School) https://en.wikipedia.org/wiki/Burschville_School.
15. Fletcher, B. (1930). *Dresslar. Rural Schoolhouses, School Grounds, and Their Equipment*. United States Government printing office. Washington. 74 p.
16. Historic Sites of Manitoba: Huns Valley School / Polonia School No. 732 (Highway 5, Neepawa) URL: <http://www.mhs.mb.ca/docs/sites/hunsvalleyschool.shtml>.

17. Historic Sites of Manitoba: Phoenix School No. 1528 (111 Alboro Street, Headingley) URL: <http://www.mhs.mb.ca/docs/sites/phoenixschool.shtml>.

18. Mydland, L. (2011). The legacy of one-room schoolhouses: A comparative study of the American Midwest and Norway. *European journal of American studies* [Online]. 6-1. URL: <http://journals.openedition.org/ejas/9205>; DOI: <https://doi.org/10.4000/ejas.9205>.

19. United States Department of the Interior. National Park Service. National Register of Historic Places. URL: <https://www.nps.gov/subjects/nationalregister/index.htm>.

20. Wayne, E. (1994). *Fuller One-Room Schools of the Middle West: An Illustrated History* Hardcover. Univ Pr of Kansas. 156 p.

21. Young, K. A. (1998). Hooper, Samuel. *Dictionary of Canadian Biography*. Vol. 14. URL: http://www.biographi.ca/en/bio/hooper_samuel_14_E.html.

COMPARISON OF O. SLASTION'S SCHOOL BUILDING DECORATION WITH NATIONAL STYLE SEARCHES IN SCHOOL ARCHITECTURE OF OTHER COUNTRIES AT THE TURN OF THE XX CENTURY

VERES M. K.

Kyiv National University of Construction and Architecture

Purpose – to identify and compare the elements of decoration of school buildings in Ukraine designed by O. Slastion with national and stylistic searches in the school architecture of other countries built at the turn of the XX century.

Methodology. The research is based on the literary-analytical review of scientific works concerning the researched objects of school buildings according to the projects of the architect O. Slastyon which have been preserved on the territory of Ukraine. The paper compares the decoration of facades with national-style searches in the school architecture of other countries on the example of schools in the United States and Canada built at the turn of the XX century.

Results. At the beginning of the XX century, a law was passed on the introduction of compulsory primary education in Ukraine, part of which was territorially part of the Russian Empire at the time. To provide the population with educational institutions, the Ministry of Public Education allocated funds for the construction of schools for which the zemstvos were responsible. At the same

СРАВНЕНИЕ ДЕКОРА СТРОЕНИЙ ШКОЛ А. СЛАСТИОНА С НАЦИОНАЛЬНО-СТИЛЕВЫМИ ПОИСКАМИ В ШКОЛЬНОЙ АРХИТЕКТУРЕ ДРУГИХ СТРАН НА РУБЕЖЕ XX СТ.

ВЕРЕС М. К.

Киевский национальный университет строительства и архитектуры

Цель – выявить и сравнить элементы декоративной отделки школьных зданий Украины по проектам А. Сластиона с национально-стилевыми поисками в школьной архитектуре других стран, построенных на рубеже XX века.

Методология. Исследование базируется на основе литературно-аналитического обзора научных работ по исследуемым объектам школьных зданий по проектам арх. А. Сластиона сохранившиеся на территории Украины. В работе выполнен сравнительный анализ декоративной отделки фасадов с национально-стилевыми поисками в школьной архитектуре других стран на примере школ США и Канады, построенных на рубеже XX века.

Результаты. В начале XX века был принят закон о внедрении обязательного начального образования на территории Украины, часть которой территориально, в то время, входила в состав Российской империи. Для обеспечения населения учебными заведениями Министерством народного образования были выделены средства на строительство школ, за которое отвечали земства. В то же время, в других странах мира также происходит

time, school education is also being developed in other parts of the world, and numerous school buildings are being erected in rural areas of the more remote countries of the United States and Canada. It was found out that starting from 1909, first on the territory of Poltava Zemstvo, and later in other regions, according to the projects of architect O. Slastyon, numerous school buildings were built, which were often divided into one and two classrooms. The projects of these schools introduced theoretical provisions developed at the beginning of the century regarding the design and artistic decoration of folk schools in the style of Ukrainian Architectural Art Nouveau (in ukr. – UAM). In the projects of the provincial public schools of the USA and Canada, the most common type was one-class schools, which in most cases were built of wood. The study established the location and method of decorative elements on facades in comparison with national-style searches in school architecture of other countries on the example of provincial schools in the USA and Canada, which included such parts of the wall covering as: entrance group, decoration of towers and bell towers, decoration window openings, decoration of doors and cornices.

Scientific novelty. The article identifies and analyzes the elements of decoration of the facades of folk rural schools in Ukraine built at the turn of the XX century in comparison with national-style searches in school architecture on the example of provincial schools in the USA and Canada. For the first time was considered the arrangement of decorative elements and was formed the typology of ornaments which were used by architect O. Slastyon on the facades of folk rural schools in Ukraine.

Practical significance. The results of the study can be used as historical theoretical materials for the design of school buildings in the national style, as well as a factual

развитие школьного образования и строятся многочисленные школьные здания в сельской местности более отдаленных стран США и Канады. Выяснено, что начиная с 1909 года, сначала на территории Полтавского земства, а позже и в других областях, по проектам архитектора А. Сластиона возникли многочисленные школьные сооружения, которые чаще всего по емкости делились на одно и два классные. В проектах этих школ были внедрены теоретические положения, разработанные в начале века по декоративно-художественному убранству народных школ в стиле Украинского архитектурного модерна (УАМ). В проектах народных провинциальных школ США и Канады наиболее распространенным типом были одноклассные школы, которые в большинстве случаев строились из дерева. В ходе исследования было установлено размещение и способ декоративных элементов на фасадах по сравнению с национально-стилевыми поисками в школьной архитектуре других стран на примере провинциальных школ США и Канады, включавших такие части покрытия плоскости стен как: входная группа, отделка башен и колокольной, декорирование оконных проемов, отделка дверей и карнизов.

Научная новизна. В статье выявлены и проанализированы элементы декоративной отделки фасадов народных сельских школ Украины, построенных на рубеже XX века в сравнении с национально-стилевыми поисками в школьной архитектуре на примере провинциальных школ стран США и Канады. Впервые рассмотрено расположение элементов декора и сформирована типология орнаментов, которые были использованы арх. А. Сластионом на фасадах народных сельских школ Украины.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы в качестве исторических теоретических материалов дизайна школьных построек в национальном стиле, а также как фактографическая база, являющаяся продолжением тем по исследованию

basis, which is a continuation of the related topics to the study of domestic samples of historical decor of school buildings.

Keywords: *public schools; decoration; brick decor; national traditions; Ukrainian architectural modernism; facades.*

отечественных образцов исторического декора школьных сооружений.

Ключевые слова: *народные школы; декоративная отделка; кирпичный декор; национальные традиции; украинский архитектурный модерн; фасады.*

ІНФОРМАЦІЯ
ПРО АВТОРІВ:

Верес Марія Костянтинівна, аспірантка, кафедра теорії архітектури, Київський національний університет будівництва і архітектури, ORCID: 0000-0002-3119-7905, **e-mail:** maryveresart@gmail.com

Цитування за ДСТУ: Верес М.К. Порівняння декору будівель шкіл О. Сластьона з національно-стильовими пошуками в шкільній архітектурі інших країн на межі ХХ ст. *Art and Design*. 2022. №1(17). С. 43–56.

[https://doi.org/
10.30857/2617-
0272.2022.1.4](https://doi.org/10.30857/2617-0272.2022.1.4)

Citation APA: Veres, M. K. (2022) Comparison of O. Slastyon's School Building Decoration with National-Style Searches in School Architecture of other Countries at the Turn of the XX century. *Art and Design*. 1(17). 43–56.